

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, старшого дослідника,
Бабяк Ольги Олексіївни на дисертацію Гончарука Андрія Валерійовича
«Психологічні детермінанти емоційного вигорання батьків дітей з особливими освітніми потребами»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05
Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дисертації. В умовах посилення уваги до психічного здоров'я населення проблема емоційного вигорання батьків дітей з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності. Виховання дитини з особливими освітніми потребами потребує від батьків значних емоційних, психофізичних і соціальних ресурсів, що часто супроводжується хронічним стресом, втомою та зниженням якості життя. Емоційне вигорання, у свою чергу, може негативно впливати не лише на батьків, а й на процес розвитку та соціалізації дитини. Водночас, незважаючи на актуальність теми, у психологічній науці ще недостатньо вивчені детермінанти, які спричиняють або посилюють емоційне вигорання саме в батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Це стосується як індивідуально-психологічних особливостей (рівень тривожності, тип темпераменту, копінг-стратегії), так і соціально-психологічних чинників (підтримка з боку сім'ї, доступність ресурсів допомоги, ставлення суспільства до інвалідності). З огляду на це, дослідження психологічних детермінант емоційного вигорання є вкрай важливим для розроблення ефективних програм психологічної підтримки, профілактики вигорання та підвищення якості життя батьків і їхніх дітей.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом дослідження Інституту спеціальної педагогіки НАПН України та комплексних тем відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами: «Теоретико-методичні засади психологічного та психотерапевтичного супроводу ресоціалізації осіб з особливими освітніми потребами в умовах кризових викликів» (Державний реєстраційний номер 0121U000496), «Психолого-педагогічні засади корекційно-розвивального навчання дітей із порушеннями когнітивного розвитку» (державний реєстраційний номер 0118U003347). Тема дисертаційного дослідження відповідає темі дослідження відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки НАПН України.

Структура, зміст дисертації та основні здобутки автора. Структура дисертації представлена трьома розділами. У першому подано теоретичний аналіз поняття емоційного вигорання у психологічній науці і в контексті батьківського виховання. Автором розглядаються основні підходи до вивчення феномену емоційного вигорання, його стадії, симптоми, а також моделі, які пояснюють механізми його виникнення. Представлений розділ присвячено вивченню психофізіологічних і соціальних чинників, що

спричиняють або поглиблюють емоційне вигорання у батьків дошкільників з ООП: хронічна втома, ізоляція, відсутність підтримки. У ньому аналізуються психолого-педагогічні особливості виховання дітей з ООП у сімейному контексті, розглядаються труднощі, з якими стикаються батьки, та їх вплив на психоемоційний стан.

Другий розділ присвячено емпіричному етапу дослідження. У ньому описано мету, завдання, вибірку, методики та організацію експериментального дослідження. Дисертант подає результати експериментального дослідження рівнів емоційного вигорання у батьків дітей з ООП, виявляючи типові патерни й особливості емоційної поведінки батьків. У розділі проводиться психологічний аналіз зовнішніх (соціальне оточення, наявність допомоги, матеріальні умови) та внутрішніх (самооцінка, мотивація, стресостійкість) детермінанти емоційного вигорання. Це дозволяє побудувати модель впливу детермінантів різного порядку на психологічний стан батьків.

У третьому розділі представлено програму формувального експерименту, спрямованого на зниження рівня емоційного вигорання та підвищення психологічної стійкості батьків. У ньому обґрунтовуються методологічні основи формувального впливу, визначаються критерії його ефективності. Детально описується комплексна методика активного соціально-психологічного навчання, яка включає тренінгові заняття з використанням психокорекційних технік та групову підтримку. Представлений розділ присвячено аналізу результатів впровадження програми та оцінці її ефективності шляхом порівняння змін у психологічних детермінантах вигорання до і після втручання.

Апробація результатів. Результати проведеного дослідження пройшли апробацію в рамках наукових заходів різного рівня, що забезпечило їх професійне обговорення та верифікацію науковою спільнотою. Теоретичні положення та методичні підходи до вивчення психологічних детермінант емоційного вигорання батьків дітей з особливими освітніми потребами були презентовані на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях. Участь у фахових наукових форумах надала можливість здійснити наукову рефлексію дослідницьких результатів, удосконалити методологічний апарат дослідження та забезпечити двосторонній зв'язок з фахівцями практичної та спеціальної психології, які працюють із батьками дітей з ООП.

Зокрема, апробація результатів відбулася під час участі у наступних міжнародних конгресах:

IX Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки і психології «Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни» (Київ, 2023);

X Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки та психології «Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації» (смт Брюховичі, 2024).

Також результати презентовано на міжнародних конференціях у Німеччині, США, Великій Британії та Україні:

«Current challenges of science and education» (Берлін, 2024),

«Current trends in scientific research development» (Бостон, 2025), «Scientific achievements of contemporary society» (Лондон, 2025), а також у низці конференцій, що відбулись впродовж 2022–2024 років, присвячених проблемам сучасної та експериментальної психології.

Апробація на всеукраїнському рівні здійснювалася на конференціях, що висвітлювали питання інклюзивної освіти та психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями, зокрема: «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» (Кам'янець-Подільський, 2024); звітна конференція викладачів, студентів та аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, 2024); «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» (Кам'янець-Подільський, 2022); «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (з міжнародною участю)» (Кам'янець-Подільський, 2022).

Ступінь новизни основних результатів дисертації. Автором вперше: розроблено структурно-функціональну модель вивчення детермінантів емоційного вигорання, яку представлено трьома змінними: а) базовою змінною; б) модулюючими змінними 1-го порядку, які характеризували зовнішні соціально-економічні детермінанти емоційного вигорання; в) модулюючими змінними 2-го порядку, що описували внутрішні психологічні детермінанти емоційного вигорання; розроблено та науково умотивовано різнорівневу методику подолання емоційного вигорання батьків дошкільників з особливими освітніми потребами; обґрунтовано теоретико-методичні засади підвищення емоційної опірності у батьків з психологічною проблемою емоційного вигорання; інтерпретовано поняття «емоційне вигорання батьків», «детермінанти емоційного вигорання»; розроблено психологічні умови подолання негативних наслідків емоційного вигорання батьків у стосунках з дітьми з особливими освітніми потребами; визначено особливості емоційного вигорання у батьків дітей з особливими освітніми потребами; з'ясовано зовнішні та внутрішні психологічні детермінанти емоційного вигорання батьків у взаємостосунках з дітьми; розроблено авторські корекційно-розвивальні техніки подолання зовнішніх і внутрішніх детермінант емоційного вигорання у батьків дітей з ООП.

Поглиблено та уточнено: методи подолання наслідків емоційного вигорання з урахуванням багатокомпонентної структури особистості; поняття «батьківська компетентність», «відповідальне батьківство».

Подальшого розвитку набули основні положення етіологічного підходу у подоланні емоційного вигорання батьків дошкільників з особливими освітніми потребами.

Практична цінність результатів дослідження. Значним здобутком дисертанта є розроблення та впровадження у процес виховання дошкільників з особливими освітніми потребами методики подолання емоційного вигорання батьків дошкільників з особливими освітніми потребами; розроблення методики

вивчення емоційного вигорання у батьків, яку можна застосовувати в експериментально-дослідній і психодіагностичній роботі на етапі виявлення симптомів і з'ясування основних чинників емоційного вигорання; впровадження у процес виховання дошкільників корекційно-розвивальних методик подолання зовнішніх і внутрішніх детермінант емоційного вигорання у батьків, котрі виховують дітей з ООП. Отримані результати науково-дослідної роботи можуть бути використані психологами для подальших наукових і методичних розробок із проблеми підвищення ефективності особистісних чинників для профілактики та подолання емоційного вигорання батьків у стосунках з дошкільниками з особливими освітніми потребами.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Основні результати дослідження відображено у 19 наукових публікаціях, з яких: 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України (4 – одноосібні, 1 – у співавторстві); 14 – у матеріалах наукових конференцій, що підтверджує наукову новизну, практичну значущість і високий рівень актуальності отриманих результатів.

Зауваження та рекомендації. Даючи загальну позитивну оцінку результатів представленого наукового дослідження, висловлюємо окремі зауваження та побажання:

1. Недостатнім є міждисциплінарний аналіз проблеми – дослідження зосереджується переважно на психологічних аспектах емоційного вигорання, однак було б доцільно інтегрувати педагогічні та соціологічні підходи до вивчення умов життя батьків дітей з ООП для розширення контексту аналізу.

2. Неповна деталізація алгоритму практичного впровадження розробленої методики – у третьому розділі описано ефективність формувального експерименту, однак доцільно детальніше представити механізми інтеграції методики в роботу фахівців (психологів, соціальних працівників, педагогів), які безпосередньо взаємодіють із родинами.

3. Дисертація, безумовно, тільки виграла б, якби у ній було здійснено більш структуроване представлення даних гендерного аналізу серед батьків-учасників дослідження. У тексті дисертації не простежується врахування відмінностей між матерями й батьками у переживанні емоційного вигорання. Гендерний підхід міг би виявити специфічні патерни емоційного реагування та диференційні потреби у психологічній підтримці.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Представлена до захисту робота виконана на високому фаховому рівні, вона є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані дані. Отримані результати в цілому є суттєвими для подальших досліджень у представленому напрямі. Зауваження, побажання та поодинокі дискусійні моменти не суперечать загальному висновку щодо наукової значущості дисертаційного дослідження. Усе це засвідчує високий рівень підготовки автора. За актуальністю і змістом дисертаційна робота «Психологічні детермінанти емоційного вигорання батьків дітей з особливими освітніми потребами», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій на

здобуття ступеня доктора філософії, зокрема вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами внесеними згідно постанови КМУ №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05. 2024 р.), а її автор Гончарук Андрій Валерійович заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
старший дослідник відділу
психолого-педагогічного супроводу
дітей з особливими потребами Інституту
спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Ольга БАБЯК

